

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN *UTANMAZ ADAM* ROMANINDA İNSAN-TOPLUM TAHAYYÜLÜ VE ŞAHİS KADROSUNUN NİTELİĞİ*

Mustafa KARADENİZ**

ÖZET

Yazarların sanatsal üretim konusunda taşıdıkları kaygının tonu ve rengi, onların sanatsal verimlerinin biçim ve içerik özelliklerini doğrudan etkiler. Toplumsal kaygılarla, sosyal bir didaktizmi esas alan yazarların eserlerinde, içeriğin biçimden daha öncelikli ve değerli olduğu bilinen bir olgudur. Aynı şekilde, estetik kaygıyı esas alarak, yazdığı eserin biçim ve üslup özelliklerine ağırlık veren yazarların toplumsal mesaj kaygısından uzak durduğu da. Türk edebiyatına Tanzimat'la dâhil olan roman türü, genel olarak bu iki anlayış üzerine temellenmiştir. İlki, Ahmet Mithat Efendi'nin öncülüğünü yaptığı "popüler romantizm"dır. Toplumsal faydayı esas alan bu roman tarzında başlıca amaç; bir taraftan halkı eğlendirmek, halka hoşça vakit geçirtmekten diğer taraftan da sanat, siyaset, tarih, felsefe, coğrafya... gibi alanlarda halkın kültür düzeyini yükseltmek olmuştur. Bu çıkarın temel mantığı didaktizm olup sanatsal kaygılar ikinci plana itilmiştir. Ahmet Mithat Efendi'yle başlayan bu roman geleneği, müteakip edebî dönemlerde de farklı yazarlar tarafından sürdürülüp geliştirilmiştir. İkincisi ise, Namık Kemal'in başını çektiği "edebî/sanatkârane roman tarzı"dır ki, Halit Ziya, Mehmet Rauf, Abdülhak Şinasi Hisar, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yazarlar tarafından takip edilerek, dil, üslup ve biçim özellikleriyle günümüze kadar uzanan bir romancılık anlayışının temelini teşkil etmiştir. Sanatkârane ve popüler roman anlayışları olarak adlandırılan bu iki farklı yaklaşım, yazarın tercihine uygun olarak onun yazın anlayışını, dolayısıyla romanlarındaki şahıs kadrosunun niteliğini doğrudan etkilemiştir.

Popüler roman tarzının önemli isimlerinden Hüseyin Rahmi Gürpınar, romanları aracılığıyla topluma "yüksek felsefe"sini ulaştırmak amacını güttüğü tezli romanlar yazmıştır. Bu saikle yarattığı roman kişileri de kendi kaderlerini, bireysel hayatlarını yaşayabilen "karakterler" değil, yazarın iletmeyi amaçladığı fikirlerin sözcüleri olan birer "tip" olarak yaratılmışlardır. İlk basımı 1934 yılında yapılan *Utanmaz Adam*, Gürpınar'ın popüler roman geleneği doğrultusunda yazılmıştır. Toplumsal adaletsizlik ve ahlaki çöküntü temaları ekseninde kurgulanan romanda, kişilerin ruhsal durumlarının derinliğine ele alınmaması, kendilerine özgü davranış ve düşüncelerden yoksun oluşları, yüzeysel bir şekilde çizilmiş olmaları, düşünme biçimleri itibariyle klişe özellikler göstermeleri ve en önemlisi de yazarın ifade

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Okt. Batman Üniversitesi Rektörlüğü, El-mek: gulderim@hotmail.com

etmek istediği düşüncelerin taşıyıcıları olmaları, onları birer karakter olmaktan uzaklaştırmış, daha ziyade birer tip hüviyetiyle kurgu düzleminde konumlamıştır.

Bu yazıda, *Utanmaz Adam* romanı eksen alınarak, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın nasıl bir insan-toplum tahayyülüne sahip olduğu ve bu paralelde, romandaki şahıs kadrosunun tiplerden mi yoksa karakterlerden mi oluştuğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Utanmaz Adam*, insan-toplum tahayyülü, tip, karakter.

STAFF' CHARACTER AND HUMAN-SOCIETY IMAGINE OF UTANMAZ ADAM THE NOVEL OF HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

ABSTRACT

The tone and colour of anxiety that the writers have about art production directly effect the form and content of their art yield in writers' works which base social anxiety and social didacticism it is a fact that the content is more prior and valuable than the form. Like wise the writers base the aesthetic anxiety focusing on form and mode characteristics stay away from social message anxiety. This type of novel included with Tanzimat to Turkish literature mainly based on the set woap prehensions. The first on is popular novelstyle leded by Ahmet Mithat Efendi. The main purpose of thidnovel style which bases social benefit while enjoying public making them have great time on the otherside to raise the cultural level of public with art, history, philosophy and geography. Didacticism is the main logic of this eraand art anxiety pushed back. This novel tradition started by Ahmet Mithat Efendi has been followed and developed by different writers in the following literary terms. The second one leded by Namık Kemal literary novelstyle followed by Halit Ziya, Mehmet Rauf, Abdülhak Şinasi Hisar, Ahmet Hamdi Tanpınar constitutest hebasis of a novelistic thought with its language, modeand form to these days. These two different literary thoughts literary and popular novel suitable to writer's preference directly effect the staff' character in novel.

One of the important name of popular novelstyle Hüseyin Rahmi Gürpınar with his novels he wrote thesis novels aiming to convey his "superiorphilosophy" to society. By doing this his novel characters aren't the characters who live their fate and their own livings but they are created as types spokes man of his thought swchic he aims to convey. *Utanmaz Adam* first issued in 1934 was written through Gürpınar's popular novel tradition. İn novel constructed around social injustice and moral collapse, that the characters' moral situations weren't handled deeply, that they were off their own behaviour thoughts, that they were handled superficial that in way of thinking they are so classical and the most important is they are the carrier of writer's thoughts make them be a typerat her than to be a character.

İn this article which based on *Utanmaz Adam* it was tried to be understood that how human-society imaginedoes Hüseyin Rahmi have

Turkish Studies

International PeriodicalFortheLanguages, LiteratureandHistoryofTurkishorTurkic
Volume 8/9 Summer 2013

and parallel to this if the personal staff of novel consist charecters or types.

Key Words: Hüseyin Rahmi Gürpınar, Utanmaz Adam, human-society imagine, type, character.

Giriş

Bir yazarın romanlarındaki şahıs kadrosu üzerine yapılan incelemelerde hareket noktası olarak alınabilecek başlıca hususlardan biri, onun romancılık anlayışıdır. Çünkü roman yazma amacı, yazarın oluşturduğu şahıs kadrosunun niteliğini doğrudan belirlemektedir. Romanı, birtakım fikirlerin halka aktarılması konusunda bir araç olarak gören bir romancı, doğal olarak, roman kişilerini bu fikirleri kurgusal düzlemde dile getirmek için bir araç/dolayım olarak kullanacaktır. Bu tür romanlardaki şahıslar, bireysel gerçekliklerine içkin gerek fizik gerekse ruhsal özellikleriyle ele alınmazlar; sadece, yazarınca kendisine yüklenmiş misyon çerçevesinde, söylenmesi gerekenleri dile getirir, çoğun bunun ötesine geçemezler. İki boyutlu, başka bir deyişle düz/flat olarak çizilen bu roman kişileri, yaşadıkları olaylar neticesinde içsel bir değişim/dönüşüm de yaşamazlar. Dolayısıyla bu özelliklere sahip olan roman kişileri, “karakter” olmaktan öte, birer “tip” olarak roman dünyası içerisinde vücut bulup değerlendirilirler. Birey-insanı odağa alan romanlarda ise yazarın amacı sosyal veya ideolojik mesajlar vermek olmadığı için roman kişileri daha ziyade ruhsal ve psikolojik yönleriyle, türlü insani durumlarıyla derinlikli bir şekilde ele alınırlar. Olay örgüsünü oluşturan temel vaka, bu bireylerin iç dünyalarında veya toplumla yaşadıkları çatışmalarda düğümlenmektedir. Bu özelliklere sahip roman kişileri, birtakım fikirlerin sözcülüğünü yapmak yerine kendi hayatlarını yaşadıkları için birer karakter olarak değerlendirilir. Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yazarların eserlerindeki kişiler, bireysel dünyaları, yaşadıkları içsel çelişkiler ve bunun sonucundaki ruhsal değişimlerle birer karakter özelliği gösterir.

Klasik-gerçekçi/mimetik sanat anlayışıyla yazılan romanlarda yazarın odaklandığı dönem; sosyal, kültürel veya politik açıdan ele alındığından bu tarz romanların şahıs kadrosunu da genelde tipler oluşturmuştur.¹ Psikoloji bilimindeki gelişmelerin ve kuantum mekaniğinden mülhem izafiyet teorisinin yazın sahasına uyarlanmasıyla uç verip gelişen modern dönem romanlarında ise, amaç, artık belirli bir tarihsel dönemi veya toplumu odağa alıp onunla ilgili fikirleri dile getirmek değildir. Daha çok, bireyin iç dünyasına odaklanarak onu bireysel yönleri ve özgüllüğü çerçevesinde ele almaktır. Modern romanla birlikte ortaya çıkan bu yönsemenin, romanlardaki şahıs kadrosunun da tiplerden karakterlere evrilmesine zemin hazırladığı söylenebilir. Dostoyevski, Virginia Woolf, Thomas Mann, James Joyce, Franz Kafka, Robert Musil gibi öncü modernistler, romanlarında doğrudan bireye odaklanarak, onu bütün yönleriyle ele alarak, dünya yazınına unutulmaz karakterler ve diyalojik bir boyut kazandırmışlardır.

Tanzimat'la birlikte edebiyatımıza dâhil olan Batı edebiyatı kökenli yeni ve işlevsel türlerden biri olan roman; bu dönemde, yazılış amacı, dil ve üslup özellikleri bakımından iki kola ayrılmıştır: İlki, Namık Kemal'in başını çektiği “edebi/sanatkârâne roman tarzı”dır ki, Halit Ziya, Mehmet Rauf, Yakup Kadri, Abdülhak Şinasi Hisar, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi muhtelif yazarlar tarafından takip edilerek, dil-üslup ve biçim özellikleriyle günümüze kadar uzanan bir romancılık anlayışının temelini teşkil etmiştir. İkincisi, Ahmet Mithat Efendi'nin öncülüğünü yaptığı “popüler romantarzı”dır. Toplumsal faydayı esas alan bu roman tarzında amaç; bir taraftan halkı eğlendirmek, halka hoşça vakit geçirtmekken diğer taraftan da sanat, siyaset, tarih, felsefe,

¹Nitekim, Marksist eleştirmenlerden GeorgLukacs tip için, “sosyal ve tarihî şartların belirlediği kişilik” tanımını yapar. Bkz. Ramazan Çiftlikçi, Türk Romanında Tip ve Karakter Problemi, Yedi İklim, Haziran, 2000.

Turkish Studies

International PeriodicalFortheLanguages, LiteratureandHistoryofTurkishorTurkic
Volume 8/9 Summer 2013

coğrafya... gibi alanlarda halkın bilgi seviyesini yükseltmek olmuştur. Bu çığırın temel mantığı didaktizm olup sanatsal kaygılar ikinci plana itilmiştir. Ahmet Mithat Efendi'yle başlayan bu gelenek, müteakip edebî dönemlerde de farklı yazarlar tarafından sürdürülüp geliştirilmiştir. Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim gibi yazarlar, Ahmet Mithat'ın hemen akabinde bu roman anlayışını takip etmiş, bu doğrultuda birçok eser vermiştir. Cumhuriyet döneminde ise Feridun Fazıl Tülbentçi, Kerime Nadir, Abdullah Ziya Kozanoğlu, Muazzez Tahsin Berkand, Mebrure Sami Koray, Mükerrrem Kâmil Su, Bekir Yıldız, Kemal Bilbaşar, Peride Celal vb. gibi romancılar macera, aşk ve tarihî unsurları kullanarak okurun merak duygusunu tatmine yönelik eserler vermek suretiyle bu tarzın günümüze kadar intikaline hizmet etmişlerdir.

Genel bir nazarla değerlendirildiğinde, Tanzimat'la başlayan roman serüvenimizde, ilk dönemlerde daha baskın ve ağırlıklı olmak üzere 1950'li yıllara kadar roman kişilerinin tiplerden oluştuğunu söylemek mümkün. Namık Kemal, Ahmet Mithat, Samipaşazade Sezai, RecaizadeMahmud Ekrem, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Peyami Safa, Halide Edip Adıvar gibi yazarlar halka ulaştırmak istedikleri fikirler için, çoğun, roman türünü kullanmış; bu türün gereklilikleri doğrultusunda yarattıkları tiplerle, Osmanlı/Türk toplum hayatına giren yeni düşünme ve yaşama biçiminin nasıl olması, nelerden sakınılması gerektiğini dile getirmişlerdir.

1. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romancılığı

Türk edebiyatında doğalcılığın ve gerçekçiliğin en önemli kavşaklarından biri olan Hüseyin Rahmi Gürpınar, sanat yaşamı boyunca her daim, aklın ve mantığın yanında olmuş; romanlarıyla, öyküleriyle, yazılarıyla toplumun çağdaşlaşması yolunda, yobazlığa, gericiliğe, bağnazlığa, sömürücülüğe karşı savaşmıştır. Onu böylesine verimli, çok okunan bir yazar yapan da bu özelliği olmuştur (Gürpınar 1997, 7).

Edebi kişiliğinin ilk zamanlarında Ahmet Mithat'ın etkisinde kalan Hüseyin Rahmi, onun çıkardığı Tercüman-ı Hakikat gazetesinde çalışmış ve yine onun gibi geniş halk kitlelerine hitap etmek amacını gütmüştür. Nam-ı diğer "hace-i evvel" gibi, edebiyatın temel işlevi olarak toplumsal faydayı esas alsın da, halka aşılacak istediği dünya görüşü bakımından selefinden farklı düşünmüştür. Ahmet Mithat'ın İslâmî epistemoloji ve geleneksel değerlerden beslenen fikirlerinin aksine o, akla ve rasyonel düşünceye dayalı pozitivist zihniyetini özelde insan, genelde toplum ölçeğinde yerleştirmeye çalışmıştır. Berna Moran, Gürpınar'ın, Ahmet Mithat Efendi'den dünya görüşü bakımından ayrıldığına ve okurlarını bir taraftan gülünç fıkralarla eğlendirirken bir taraftan da aydınlatmaya çalıştığına şu tespitlerle işaret eder:

"Romani, halkı eğitmek amacı ile kullanma konusunda Ahmet Mithat'ı izleyen Gürpınar'ın ondan ayrıldığı nokta, getirmek istediği değer değişikliğinin çok daha köklü olmasıdır. Ahmet Mithat temelde, halkın İslâm ideolojisinden kaynaklanan değerlerini paylaşan bir adamdı. Gürpınar ise politika, ahlak ve din alanlarında halkın görüşünden çok ayrı fikirler besliyordu, özellikle İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra yazdığı romanlarda. Kendisi *Şekavet-i Edebiye*'de yazar olarak amacını şöyle açıklar: 'Ben her eserimde kari'lerimi, avamîşathiyat [eğlenceli fıkralar] arasında yüksek bir felsefeye doğru çekmeye uğraştım!' (...) Gürpınar'ın yapmak istediğini kısaca belirtmek gerekirse, denebilir ki, halkın geleneksel inançlara, yerleşmiş düşüncelere, göreneklere ve dine dayalı zihniyeti yerine, Batı'nın akla, bilime dayalı pozitivist zihniyetini yerleştirmeye çalışmıştır. Onun içindir ki romanlarında hep, 'eski kafa', 'yeni kafa' dediği iki zihniyetin çatıştığı görülür. Gerçi 'yeni kafa'yı temsil edenler her zaman olaylara akıl yoluyla bakabilen, tarafsız bilimsel bakışı hazmetmiş kişiler değildir, çoğu, içinde yaşadıkları toplumun ahlakını reddeden zıp çıktı kişilerdir, ama Gürpınar bunları yine de, kendi tuttuğu birtakım yeni fikirleri ortaya sürmek için kullanır" (2002, 113-114).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Moran'ın tespitlerinden el alarak, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın roman türünü okurlarına aşlamak istediği "yüksek felsefe"nin bir aracı olarak kullandığı, romanlarında hemen her zaman bir tezi, düşünceyi savunma amacı güttüğü söylenebilir. Bu amacın, pek tabii, roman kişileri aracılığıyla yapılmaya çalışıldığı da. Dolayısıyla onun romanlarındaki şahıs kadrosunun hemen tamamına yakını tipler oluşturmuştur, şeklindeki bir yargı çok da abartılı ve isabetsiz olmayacaktır. Nitekim "romancı, roman yoluyla bazı şeyler söylemek istiyorsa, tezli bir roman yazmak amacıyla ise, bu amacını tipleri konuşturarak gerçekleştirmeye çalışır" (Çiftlikçi 2000, 43). Çünkü bir edebiyat terimi olarak tip, yazarın roman dünyasındaki sözcülüğünü yapan, onun fikirlerinin taşıyıcısı olan roman kişisidir. "Tip, kendi dışında bir şeyi temsil eden roman kişisidir. Yani roman dünyasının dışında kalan, dış dünyada mevcut bir kavramı ya da bir insan türünü temsil eden bir roman kişisidir" (2000, 44). Fethi Naci de H. Rahmi'nin romanlarının bu yönüne işaret ederek roman kişilerinin ağzından kendisinin konuştuğunu belirtir (2010, 3).

Toplumsal adalet konusundaki fikirlerinin sınıfsal bir içeriğinin haiz olduğunu bildiğimiz Hüseyin Rahmi'nin halkçılığı, gıdasını II. Meşrutiyet döneminin düşün ortamında uç veren solculuk akımından alır (Moran 2002, 115). Dolayısıyla birçok romanında, temeli adaletsizliğe dayalı bir sömürü düzeninde, aç ve fakirlerin zenginleri soymasının suç sayılmayacağını savunur. Onun romanlarındaki kişiler, sahip oldukları ortalama özelliklerle başka romanlarda da karşılaşılabileceğimiz tip hüviyetinde kişilerdir.

"[Gürpınar'ın] tipleri, büyük konakların paşa, beyefendi, hanımefendi ve çocuklarından bu konaklarda yaşayan kalfa, halayık, uşak, arabacılar; kıyı semtlerin insanlarına; kalem efendilerine, esnafa, sokak satıcılarına, külhanbeylere kadar uzanır; büyük çeşitlilik gösterir. Bu tipler muayyen insan ve cemiyet görüşünü ortaya koymak için yaratılmışlardır. Belli şemalara uyarlar. İnsanoğlunun komplekstemayüllerini ve iç çatışmalarını hesaba katmayıp, belli bir özelliği mübalağalı olarak belirtmeye yararlar. Roman boyunca hep aynı kalan bu tipler, bazı değişik isim, beden yapısı ve sosyal çevre ile başka romanlarda da tekrar görünürler" (Özerdim 1979, 425).

2. Utanmaz Adam Bağlamında Gürpınar'ın İnsan-Toplum Tahayyülü

Utanmaz Adam, kitap halinde ilk defa, 1934 yılında İbrahim Hilmi Bey tarafından basılır. Önder Göçgün'ün aktardıklarına bakılırsa, roman, baştan sona icad mahsulü olan bir dizi olay üzerine kurulmuş ve Suat Derviş, yazdığı bir tenkit yazısıyla esere yönelik takdirlerini dile getirmiştir (1993, 430). Birinci şahıs ağzından anlatılan ve altmış bölümden oluşan bu romanda yazar, sosyal adaletsizlik ve kadın-erkek ilişkileri üzerinde durmuştur. "Yazar, bu romanında, değer yargıları sarsılmış, çözülüş halinde bir toplumu bütün çıplaklığıyla göstermek için toplumun bütün kötülüklerini, bozukluklarını kişiliğinde toplamış Avnussalah adlı bir tip yaratmıştır. Avnussalah aracılığıyla 'hayattan sayfalar' sunar bize" (Naci 2010, 1).

Kişilik gelişimi, romanın daha ilk cümlesinde; "Küçük iken adı yumurcağı, sonra 'afacan', sırasıyla 'haylaz', 'çapkın, 'utanmaz' oldu. Bu, onun için son rütbe değildi. Avnussalah tahsilde şiire kadar yükseldiği zaman Namık Kemal'in meşhur mısraını şöyle tepetaklak etti: *Alçal ki yerin bu yer değildir.*"(s.7)² şeklinde ifade edilen Avnussalah, henüz bir afacan iken, babasından yediği dayanın acısıyla ona karşı kin besleyerek rakısına sidik karıştırarak kadar habis ruhlu bir çocuktur. Yazarın, bu özelliklere sahip bir tip çizmesi boşuna değildir. Çünkü, insanın mayasının doğuştan itibaren bozuk olduğuna inanmaktadır yazar, dahası toplumdaki yozlaşma ve ahlaksızlıkları da bu bozukluğa bağlar. Deyiş yerindeyse, naturalist bir yaklaşımla, romandaki olay örgüsünün

² Bu ve takip edecek alıntılar, *Utanmaz adam*'ın şu baskısından: Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Utanmaz adam*, İstanbul: Atlas Kitabevi, 6. Baskı, 1984.

sürükleyici tipinin ileride yapacağı, ahlaksızca eylem ve söylemlere okuru hazırlamaya çalışır böyle bir girişle.

Hüseyin Rahmi'nin toplumsal düzen ve adalet konusundaki fikirlerini roman boyunca, giriştiği eylemlere açılık getirmek için Avnussalah'ın ağzından dinleriz. Bu noktada, Gürpınar'ın, roman türünün sunduğu teknik imkânları, üstadı Ahmet Mithat'tan daha iyi kullandığını belirtmek gerekir. Ahmet Mithat, romandaki vakayla ilgili veya ilgisiz birtakım açıklamalar yaparken, olay örgüsünün akışını keserek romana doğrudan müdahil oluyordu. Böyle olunca da bazen okurun tahammül edemeyeceği ve atlanası sayfalar yer ediniyordu romanlarında. Hüseyin Rahmi ise kendi düşüncelerini ve dünya görüşünü doğrudan vermek yerine bunları yarattığı tiplerin ağzından dile getirmiştir ki; bu tutum, roman tekniği yönünden hem daha ileri bir hamledir hem de romanlarındaki söz konusu didaktik/normatif içeriği daha hazmedilebilir bir forma sokmuştur. Ahmet Hamdi Tanpınar da, Ahmet Mithat Efendi'nin geniş bir toplumsal kesime okuma zevki aşılmasındaki hizmetin inkâr edilemez olduğunu belirttiği makalesinin devamında, bu hususa ilişkin olarak şunları söylemektedir:

“[Ahmet Mithat], eserlerinde birçok meselelere dokunmasına, hayatımızdaki aykırılıkları görmesine, hattâ şöyle böyle sürükleyici bir vak'a icat edebilmek kabiliyetine rağmen, yazdıklarına hiçbir hayat sıcaklığı geçiremedi. Bulduğu bazı yerli tipler, romancılık sanatına ancak Hüseyin Rahmi'nin elinde yeniden yoğrulduktan sonra mâl oldu” (2007, 284).

Devam edelim. Avnussalah, hayatın, aralıksız ihtiyaçları yerine getirmeye uğraşmaktan meydana gelmiş çetin bir dert olduğunu, Allah'ın yarattıklarını doyurmak için gerekli yiyecekleri bol bol yarattığını; ancak bu rızkın bölüşülmesi konusunda bir adaletsizlik olduğunu düşünür. Dolayısıyla bu kurtlar sofrasında “Bir arslan, bir tilki, bir kurt nasıl yaşıyorsa, insanlar da işte bu tabiat kanununu tutturmalıydılar. Asıl hayat budur.”(s.13) düşüncesini kendisine şiar edinir. Hayat konusundaki temel felsefesini, annesiyle bir münakaşası esnasında çok veciz bir şekilde ifade eder: “Bulunca kap, yut. Yat, uyu...”(s.25). Roman boyunca giriştiği eylemler veya çeşitli çevrelerden muhatap olduğu insanlar dolayımında bu yaşam felsefesini dile getirir, yaptıklarının vebalini boynundan atmaya çalışır. Ne var ki Avnussalah, sadece bu fikirleri ifade etme noktasında bırakılır. Yaşadığı olaylar, ruhsal ve düşünsel kişiliğinde bir değişim, dönüşüm meydana getirmediği gibi, romanda onun bu yönü üzerinde de hiç durulmaz zaten. Âdeta karton bir karakterle karşı karşıyayızdır. Hoş, yazarın da derinliği, çelişkileri, kafa karışıklığı ve bunalımları olan bir karakter yaratmak gibi bir derdi de yoktur zaten. Onun derdi bellidir: Sahip olduğu “yüksek felsefe”yi okura aktaracak sözcüler yaratmak.

Kim olduğunun ziyadesiyle bilincinde olan Avnussalah, hırsızlık, dolandırıcılık, şantaj gibi türlü menfi işlere bulaşır; bunların kötü olduğunu bilir, ama bunları kendisine yaptırmanın toplum düzenindeki adaletsizlik olduğunu da fırsatını bulduğunda ifade etmekten geri durmaz. Hırsızdır, ama kara cahil hırsızlardan değildir. Hareket tarzının bilincindedir ve niçin bu yollu davrandığına dair sağlam dayanakları vardır. Tabir caizse, sağlam bir hayat felsefesi olan bir hırsıdır o. Komşusu, Fevziye Hanım'la tartışmaları esnasında “Malum ya benim utanmam bir parça kıtır.”(s.25) diyerek, âdeta, kendisine dair geliştirmiş olduğu benlik algısının ne ölçüde farkında olduğunu okura iletmek ister.

Romandan alacağımız şu pasaj, Avnussalah'ın dünya görüşü ve toplum algısını göstermesi bakımından dikkate şayandır:

“Avnussalah, (...) insanları daima sömürme bakımından tetkike çalışırdı. Tetkiklerinde kendince varmış olduğu gerçek şu idi: Geçim denilen hayat kavgasında kuvvetlilerin zayıfları, zekilerin aptalları, bönleri tırtıklayarak yaşadıkları gerçeği... Ruh, kafa, kol ve bacakça çok çalışanların büyük paya konamadıklarını görüyordu. Asıl marifet kendi hesabına çok adam

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

çalıştırmakta kendini hemen hiç yormadan başkalarının alın terinden gelen faydalara ortak olabilmekte idi.(...) Buna çare yok mu? Var. Cemiyet içinde kaçakçı yaşamak.” (s.29-30)

Demek ki Avnussalah, yaşadığı toplumsal yapının çok acımasız olduğunu, kişinin hayatta kalabilmek için hayvanlar âleminde olduğu gibi, rızkını her yolu mübah sayarak kazanması gerektiğini savunur. Doğa kanunlarının insan hayatında da geçerli olduğunu düşünür ve buna uygun yaşamaya çalışır. Yaşam tarzını savunmak konusunda söyledikleri de bu tespitlerimizi doğrular: “Kurt, kuş da böyledir. Bulunca yerler, bulamayınca perhiz ederler. Onun için bizim yaşayışımız tabiata daha uygundur.” (s.36) Söz konusu olan darvinist bir bakış açısıdır aslında.

Avnussalah, en çok sömürebileceği şeyin insanların saflığı olduğunu düşünmektedir. Yazar tarafından kısa soluklu tutulan çocukluk yıllarından sonra, düşünceleri doğrultusunda yaşamak üzere, toplumsal düzen içerisine gönderiliverir. Hüseyin Rahmi, Avnussalah üzerinden dile getirdiği fikirlerin doğruluğunu, yarattığı roman dünyasındaki gerçeklik üzerinden sınamaya çalışır deyim yerindeyse.

Düşünceleri doğrultusunda giriştiği ilk eylem, girdiği bir lokantada karnını tıka basa doldurduktan sonra sıvışmak olur. Hemen ardından, Atıf Efendi isimli fakir tabakadan bir zatın, hasta karısına ilaç alması için kendisine verdiği beş liranın üstüne yatar; ama ilaçları bir şekilde alıp istenen adrese teslim edecek kadar da vicdan sahibidir. Çünkü yazara göre Avnussalah ve benzeri tipler, zenginlere, vurgunculara musallattırlar, fakirlere değil.

“Sekiz matbaadan kovulmuş bir ahlaksız”(s.31) olan Ali Safder'le karşılaştıktan sonra, düşünceleri doğrultusunda pratiklere girişmeye devam eder. Onunla beraber girdikleri bir lokantadan karınlarını doyurup, birer pardösü ve şapka çalarak sıvışırlar. Pardösülerde buldukları mektuplar, olay örgüsünün gidişatını etkileyen başlıca unsurlar olur. Her iki pardesünün ceplerinden, tesadüf bu ya, birer mektup çıkar. İki mektubu da okurlar. İlk mektupta, kocasından memnun olamadığı için kendisine Nedim adında bir âşık edinen Şevkiye Hanım'ın, aşığıyla birlikte yatalak hasta kocasını zehirlemek suretiyle öldürüp onun servetine konmanın planlarını okurlar. İkinci mektupta ise kocasını aldatan Fazıla Hanım'la âşığı Cabir Bey'in birlikte kaçış planları yaptıklarını okurlar. Bu mektuplar yoluyla yazar, görünüş itibariyle namuslu, dürüst olan insanların aslında ne kadar ahlaksız, düzenbaz ve namussuz olduklarını ve toplumdaki hâkim ahlâkî yozlaşmayı göstermeye çalışır. Nitekim Berna Moran da ilginç bir tespitte bulunarak, eşlerin birbirini aldatma vakasının, Hüseyin Rahmi'nin romanlarının birçoğunda yer aldığını söyler:

“Karısını kocasını ya da sevgilisini aldatanlar, belli bir sınıfın, bir zümrenin insanları değildir. Zengini, fakiri, ihtiyarı, genci, eski terbiye ile yetişmiş olanları, alafrangalığa özenenleri hepsi bu tutumun rüzgârına kaptırmıştır kendini. Gürpınar'a sorarsanız birbirini aldatmayan karı koca yok gibidir. Aldatmayanlar, ellerine fırsat geçmediği için bu işi beceremezler ve o zaman da aile içinde geçimsizlik, hır gür alır yürür. Hiçbir yazarda bu kadar çok zina olayına rastlanmaz. Hem de zincirleme olarak. Koca karısını aldatırken, karısı da onu aldatır vb.” (2002, 124).

Böylesi bir toplumsal manzara yoluyla yazar, kendi roman tiplerinin hareket tarzlarını ve yaptıklarını meşru ve haklı göstermeye çalışırken kendi fikirlerini de ispatlayacağı, natüralistlerin tabiriyle söylersek, bir toplumsal laboratuvar yaratmış olur.

Kıtlığın ve açlığın toplumun özellikle yoksul kesimlerinde egemen olduğu bir dönem anlatılır romanda. Açlık ve yoksulluğun yaygınlık ve derinliğine işaret etmek istercesine olay örgüsüne çok uçuk vaka halkaları eklemekten de geri durmaz yazar. Utanmaz kahramanımız Avnussalah, açlığın ailecek tavan yaptığı bir gün, komşunun kedisini tavşan niyetine anne ve kardeşlerine bir güzel yedirir, tuhaftır aile bireyleri de etin lezzetine doyamaz. Bu olay da Avnussalah'ın hayat algısı doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Çünkü, yaşam çok acımasızdır ve tabiat kanunları hayvanlar için olduğu gibi insanlar için de geçerlidir. Yazar, yoksulluğun ve

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

açlığın sosyo-kültürel konum itibariyle toplumun alt tabakalarına özgü olduğunu ortaya koyarak aynı zamanda toplumsal adaletsizliğe de vurgu yapar.

İlk mektuptaki bilgilerden hareketle Avnussalah ve hempası Ali Safder, Şevkiye Hanım, aşığı Nedim Bey ve kocası Muhip Paşa hakkında daha fazla bilgi edinerek, şantaj yoluyla Nedim Bey'den para sızdırmaya çalışırlar. Ama olayın sonunda zorda kalan Nedim Bey'in daha fazla para vererek bu rezaletin üzerini kapama konusundaki sözleri havada kalır. Çünkü Nedim Bey, onlardan daha uyanık ve düzenbazdır. Üzerindeki beş yüz lirayı verdikten sonra, daha fazlasını vereceği vaadiyle ertesi gün hemen ortaklıktan kaybolur. Kendilerini uyanık sanan bizim utanmazlar da daha fazla kazanmanın hayali ve beş yüz lirayla öylece kalakalırlar. Böylece ilk mektup vakası yoluyla elde etmek istedikleri haksız kazanç gerçekleşmez.

İkinci mektuptaki olay da beklenenin aksine sonuçlanır: Fazıla Hanım'ın kocası Kadir Bey'le âşığı Cabir Bey arasında, karısını kocadan satın alma(!) gibi bir tezgâh düzenlerler, ancak bu tezgâh da Kadir Bey'in durumu öğrenip Cabir Bey'in iş yerini basması sonucu açığa çıkar ve Avnussalah, namus belasıyla gözleri kararan öfkeli kocanın elinden canını zor kurtarır.

Giriştikleri bu şantaj faaliyetlerinden sonra bu kez, müstehcenlik sınırlarını zorlayan hikâyeler yazarak bunları gazetelere pazarlamaya çalışırlar. Avnussalah'ın yazdığı "Karanlıkta Neler Oluyor?" isimli hikâye, halk nezdinde beklenenden fazla ilgi uyandırır ve sevilerek okunur. Bu ilgi karşısında hikâye sinemaya uyarlanır, hatta yurt dışındaki sinemalara da pazarlanır. Anlatıcının(yazarın), film hadisesiyle ilgili olarak söyledikleri, onun müesses sosyal nizam ve halkın süflü zevklerine karşı takındığı ironik/alaycı tavrı açığa vurur gibidir:

"Film birkaç defa halka gösterildi. Kalabalığın çokluğu çabuk yasak edilmesine yol açtı. Yabancı sinemalardan çok isteklisi çıktı. İstanbul'un bu sanat eseri Avrupa'ya gönderildi. Hep oralardan buraya rezalet gönderilmez ya, biraz da buradan oraya gitsin." (s.153)

Hikâye yazımı ve sinema tecrübelerinden aldıkları cesaretle, toplumun süflü kesimine hitap eden bir mecmua çıkarırlar: "Yaralı Gönüllere Teselli". Mecmuaya, beklenenden fazla ilgi gösterilir. Teşbih yerindeyse, o zamanın Güzin Ablası Avnussalah, okurlardan sayısız mektup alır. Gelen okur tepkileri ve Ali Safder'in teşvikinden cesaret alarak bu kez de "Yaralı Gönülleri Teselli Yurdu" isimli bir rehabilitasyon merkezi açarlar. Tıp adamı olmayan bir doktordan, hukukçu olmayan bir avukattan ve düzenbaz Avnussalah'tan kurulu bu ekibin amacı bellidir: Derdine derman ve teselli bulma amacıyla gelenlerden zengin olanlara şantaj yapmak ve bu yolla onlardan para sızdırmak. Olay örgüsünün bolca vakadan meydana geldiği bu romanda yazar, bize hayattan kareler sunmak yoluyla kendi fikirlerini sınamaya ve doğrulamaya çalışır. Nitekim,Avnussalah ve hempaları, kötü niyetlerle giriştikleri her olayda, beklediklerinden daha yoz, kötü bir toplum ve insan yapısıyla karşılaşır. Konsültasyon merkezine gelen kişilerden dinledikleri olay ve durumlar kimi noktalarda kendilerini bile şaşırtır. Söz gelimi, Letafet Hanım isimli kadın, erkeklik vazifesini yerine getiremediği ve çocuklara cinsel yönden ilgi duyduğu için kocasından muzdariptir. Merkeze intikal eden(!) diğer bir vakada, evli bir çiftin aşırı geçimsizlikleri sonucu çocuklarını öldürdüklerini öğrenirler/öğreniriz. Parasından dolayı amcasıyla evlenen çocukluk aşkını gebe bırakan yeğenden tutun da gayrı meşru gebeliği kürtaj yoluyla giderip bekâretini ameliyat yoluyla kazanarak kendini zengin bir adama yamamaya çalışan kızlara kadar romanda anlatılan bu yollu bir dolu olayla yazar, bize kendi kötücül toplum tahayyülünün ne kadar doğru olduğunu ispata çalışır. Ne ki, bunu gerçekleştirmeye çalışırken romanını yazınsal yönden zaafa uğratacak bütün enstrümanları da devreye sokar. Romandaki kişi kadrosunun çok silik ve derinliksiz çizilmesi, yaratılmaya çalışılan sosyal ortamın tek kutuplu ve aşırı menfi oluşu, olay örgüsünün teşekkülünde tesadüflerden aşırı derecede yararlanılması hayatın bir aynası olmak iddiasındaki romanın ontolojik gereklilikleriyle uyummadığı gibi, romanı teknik yönden de zaafa uğratar. Kemal Bek de Hüseyin Rahmi'nin, roman kurgusunu estetik yönden düzenleme konusunda yetkin olmadığını, kimi yerde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

konunun gelişimini yalnızca olayların akışının belirlediğine işaret eder (Gürpınar 1997, 15). Alman filozofu Arthur'un "Bir roman, ne kadar çok iç ve ne kadar az dış hayat yansıtırsa, o kadar yüksek ve soylu olacaktır.(...) kötü romanlarda ise dış hayat asıl amaçtır, sanat dış hayatın elden geldiği kadar az kullanılıp, iç hayatın en kuvvetli bir şekilde harekete geçirilmesidir" (Çiftlikçi 2000, 45). şeklindeki tespitleri ışığında değerlendirildiğinde H. Rahmi'nin *Utanmaz Adam* romanının yazınsal ölçütlerden bir hayli uzak olduğu görülür. Bu hususa ilişkin son eleştiri Fethi Naci'den:

"Hüseyin Rahmi'nin romanında kişiler, toplumsal gerçeklikleri göstermek için birer araç olarak kullanılıyor. Ne var ki gösterilmek istenen toplumsal gerçeklikler kişilerle, olaylarla verilemiyor, romanda bir yama olarak kalıyor. Bölümler arasında organik bir bağlılık yok; romandan istediğiniz bölümü çıkarın; roman değerinden bir şey kaybetmez. Hüseyin Rahmi'nin, Utanmaz Adam'da, roman kişisi diye bir kaygısı yok" (2010, 3).

Romanın son bölümünde, Avnussalah'ın rehabilitasyon merkezinde verilen iki konferans, roman boyunca yaşanan olayların âdeta bir özeti gibidir. İlki "çok cesaretli kalemiyle az zamanda büyük bir nam almış, ateşli kavgalarında yenilmez bir avukat"(s. 302) olan Növber Hanım tarafından, kadın-erkek eşitsizliğine dair bir konferans metnidir. Konferansında Növber Hanım, kadın ve erkek cinsi arasındaki eşitsizlik temelli hukuk anlayışını uzun uzadıya, tarihten, çeşitli millet ve şahıslardan örnekler vererek anlatmaya çalışır. Yaşanan zina olaylarında bütün suçun kadına yüklenmesinin yanlışlığı, kadına verilen değer bir toplumun uygarlık düzeyinin göstergesi olduğu gibi hususlar bu konuşmanın özünü oluşturur ki, tüm bu hususlar aslında Hüseyin Rahmi'nin başka romanlarında da, yarattığı benzer tipler üzerinden ifade etmeye çalıştığı fikirlerdir. Romanın son bölümünde arz-ı endam eden Növber Hanım, sadece, yazarın bu fikirlerini ifade etmek için romana dâhil edilmiş bir tiptir.

İkinci konferans Avnussalah tarafından verilir. Bu konuşmanın içeriğini de Avnussalah'ın roman boyunca düşündükleri ve yaptıkları oluşturur. Bu görüşler yazarın toplumsal adalet konusundaki fikirlerinin bir konferans metnine dökülmüş hâli gibidir. Dahası, yazar, Avnussalah'ın roman boyunca yaptığı hile ve düzenbazlıkları bir tür günah çıkarma olarak nitelendirebileceğimiz bu metin yoluyla âdeta okura haklı göstermeye çalışır. Avnussalah'ın kendisi de yaptıklarının kötülüğünden haberdardır. Fakat "insanlığın bu bozukluğu içinde ben nasıl dosdoğru bir adam olabilirim? Etrafın bozukluğundan ben büsbütün tesirsiz kalamam ki..."(s.312), "Çaldım, dolandırdım, sağdan soldan sızdırdım. Karşıma hiçbir davacı çıkmadı. Çünkü yere vurduklarım benden suçlu mahkeme kaçınılarıydı. Yakalarını adalete teslim etmeden beni ele veremezlerdi."(s.320) sözleriyle kendisini, bu bozuk düzenin bir ürünü olduğunu ifade ederek, savunur.

3. Romandaki Şahıs Kadrosunun Niteliği

Roman kişileri söz konusu olduğunda, edebiyat eleştirmenlerinin üzerinde mutabık olduğu temel görüş, anlatı kişilerinin, yazarın savunduğu görüşlerin ve toplumun aynası olduğu hususudur. Dolayısıyla bir romanın kişilerini anlamak, deyiş yerindeyse, yazarı ve eseri anlamaya götüren bir kral yoludur (Öztürk 2006, 442). Daha önce ifade ettiğimiz gibi, *Utanmaz adam* romanı tezli bir romandır. Böyle olduğu için de roman kişileri, yazarın ifade etmek istediği fikirleri, vermek istediği mesajları iletmek ve yansıtmakla memur edilmiş tiplerdir. Hatta, yazarın diğer romanlarındaki tipler de göz önüne alındığında, *Utanmaz Adam* romanında da çok belirgin bir şekilde ifadesini bulan ve bu denli klişeleşmiş roman kişilerinin birer stereotip olduğunu bile söyleyebiliriz. Çünkü Stereotip dediğimiz bu tipler "[y]azarın gerçek anlamda bir insan yaratmadığı, zaten yaratılmış, orta malı olmuş kişileri kopye ettiği zaman ortaya çıkan roman kişisidir.(...) Stereotip, belirli bir grup ya da sınıfı temsil eden geleneksel bir karakterdir" (Boynukara 2010, 177).

Romanda olay örgüsünü yönlendiren başlıca tip Avnussalah'tır. Onun haricindeki roman kişilerinin de tamamının tip olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü romandaki kişilerin çoğu,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

aynı olayları yaşar ve yaşadıklarına aynı tepkileri verir. Kişilerin psikolojilerinin ve ruhsal durumlarının derinliğine yansıtılmamış olması, kendilerine özgü davranış ve düşüncelerden yoksun oluşları, yüzeysel bir şekilde çizilmiş olmaları, düşünme biçimleri itibariyle klişe özellikler göstermeleri ve dahası yazarın ifade etmek istediği düşüncelerin taşıyıcıları olmaları, *Utanmaz adam* romanındaki kişileri birer karakter olmaktan uzaklaştırmış, daha ziyade birer tip hüviyetiyle roman düzleminde konumlamıştır. Bu tiplerin belirgin özelliklerinden biri de çoğunun olumsuz niteliklere sahip olmalarıdır. Nitekim Mehmet Kaplan, Hüseyin Rahmi'nin romanlarının kültür ve medeniyet karşılaşmasından ve çatışmasından doğan bir yığın menfi tiplerle dolu olduğunu belirtmiştir (2011, 7).

Romandaki tiplerin sahip oldukları özellikler ve temsil ettikleri değerler bakımından birbirlerinden derece farkıyla ayrıldıklarını, nitelik olarak birbirleriyle benzeştiklerini söylemek gerekir. Farklı fikir, yönelim ve sembol değerleri haiz olmaktan uzak bu tipler, taşıdığı olumsuz özelliklerle birbirinin türevi gibidir. Temel varlık sebepleri de, yazarın oluşturmaya çalıştığı toplumsal düzen içinde kendilerine yüklenen misyon çerçevesinde kendi hayatlarını yaşamadan, sadece belli fikirleri ifade etmektir. Böylelikle, romanda yer alan tipler, benimsedikleri değerler uğruna birbirleriyle çatışmazlar, aksine aynı olumsuz değerler skalasında birbirleriyle yarış içerisinde gösterilirler.

Utanmaz Adam romanında, şahıs kadrosunu oluşturan tiplerin en temel özelliği, olay örgüsünün şekillenmesinde etkili olmalarıdır. Aktaş, bir romandaki kişilerin, yüklendikleri fonksiyonlar dikkate alınarak; 1. Vakanın Zuhurunda Rol Alan Şahıslar, 2. Yazarın Sözü Emani Ettiği Şahıslar, 3. Dekoratif Unsur Durumundaki Şahıslar, şeklinde üç başlık altında incelenebileceğini belirtir (2000, 137). Romanın olay örgüsü ve şahıs kadrosunun bu örgüdeki fonksiyonu göz önüne alındığında, Aktaş'ın şahıs kadrosu konusundaki tasnifi, *Utanmaz Adam* romanındaki tipleri incelemek için uygun bir hareket noktası olarak belirlemektedir.

3.1. Vakanın Zuhurunda Rol Alan Şahıslar

Anlatma esasına dayalı metinlerde vakanın esasını, birbirine karşıt veya aynı istikamette hareket eden güçler oluşturur. Bu güçler, romandaki şahıs kadrosunu oluşturan insan veya çeşitli varlıklar yoluyla görünürlük kazanır. Olay örgüsünü oluşturan her bir olay halkasında bunlar ya birbirini takip eder veya karşı karşıya gelir. Bu yüzden, anlatma esasına dayalı edebî metinlerde şahıslar, olay örgüsü içinde yüklendikleri işlevler bakımından önem kazanırlar.

Etienne Souriau, *İkiyüzbün Dramatik Vaziyet* adlı çalışmasında olay örgüsündeki fonksiyonlarına göre roman kişilerini altı grup altında toplamıştır: 1. Tematik Güç(başkahraman, hedef obje), 2. Hasım veya Karşı Güç, 3. Arzu Edilen veya korku duyulan nesne, 4. Yönlendirici, 5. Alıcı, 6. Yardımcı. Her fonksiyonu ayrı bir şahıs veya şahıslandırılmış varlık yüklenebileceği gibi, aynı şahıs birden fazla fonksiyonu üzerine alabilir (Aktaş 2000, 138).

3.1.1. Romanda Tematik Güç/Güçler Olarak Yer Alan Şahıslar

Hüseyin rahmi Gürpınar, *Utanmaz Adam* romanında, başka romanlarında da yaptığı gibi bireysel yozlaşmayı, toplumsal bir çöküntüyü odağa almıştır. Bu toplumsal yozlaşmayı ifade için de çeşitli tipler yaratmış, bu tiplerin ağzından konuşmuştur. Yazar, Avnussalah ve ortaklarını kullanarak bütün bir toplumun yergisini yapar (Naci 2010, 2). Bu açıdan değerlendirildiğinde romanda, yazarın ele aldığı toplumsal yozlaşma temasını açımlayıp işlemlerini sağlayan ve olay örgüsünün şekillenmesini etkileyen birtakım tematik tipler vardır. *Utanmaz Adam* romanındaki bu tiplerin temel işlevi, ezilenlerin zararına servet edinip bolluk içinde yaşayan, acımasız ve sözde namuslu zenginleri cezalandırmaktır (Moran 2002, 121). Nitekim romandaki temel çatışma da ezen, sömüren zenginlerle; ezilen sefalet içinde yaşayan uyanık ve düzenbaz kesim arasındadır. Romandaki çatışma çerçevesinde, oyunu idare eden ve bir tematik güç olarak vakaya ilk dramatik

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

hamleyi veren başlıca şahıslar; Avnussalah, Ali Safder, Suduri, Mestinaz ve Kene Şahap'tır. Bu grubun temel arzusu, adaletsiz bir toplum düzeninde, haksız şekilde zenginleşen kesimden şantaj yoluyla para sızdırmaktır. Yoksa, sözde namusluları cezalandırarak, toplumsal adaleti yeniden inşa etmek değildir.

3.1.1.1. Avnussalah

Romanın en başat tipidir. Romandaki vakanın gelişiminde birinci derecede etkili olur. Romandaki ilk olay halkasından son halkaya kadar gelişen bütün olaylarda onun dahli söz konusudur. Onun kişilik gelişimi evrelerinin kısa ifadesiyle başlayan roman, gerçekleştirdiği olumsuz bütün eylemlerini mazur ve haklı gösteren söyleviyle son bulur. İsminin taşıdığı anlamın aksine o, hileci, düzenbaz ve şantajcı bir tiptir. Emekli Atıf Bey'in ilaç alsın diye kendisine verdiği paranın üstüne yatar, lokantalarda karnını doyurup ücret ödmeden sıvışır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, özel hayatlarına dair, ahlakî çarpıklık ve yozluklarını öğrendiği insanlara şantaj yapar ve bunu bir geçim kaynağı olarak görür. Çünkü ona göre, toplumsal düzenin harcı haksızlık ve adaletsizlikle karılmıştır. Bu düzende hayatta kalmak için her yolu mübah görmelidir. "Vicdanımca bu dünyada zararlı olan yalnız bir şey vardır. İnsan öldürme. Bence yalnız işte bu canavarlıktır. Yaşamak için bundan başka her atak mubahtır."(s.138) şeklinde dile getirir hayat felsefesini.

İnsan doğasına ilişkin olumsuz bir düşünceye sahip olduğunu bildiğimiz Hüseyin Rahmi, insanın yaradılıştan kötü olduğunu, hamuru kötülükle karılmış insanların oluşturduğu bir toplumda da adalet, düzen, ahlak ve iyilik gibi mefhumların uç verip gelişemeyeceğini, toplumsal yapıya içkin olamayacağını düşünür. Bu çerçevede, Avnussalah, yazarın, toplum düzeni konusunda ifade etmek istediği bütün fikirlerin ilk elden taşıyıcısı ve icrasıdır. Yaptığı hırsızlık, şantaj ve ahlaqsızlıklara ilişkin gerekçesi de hazır: "Tabiat bize nasıl bir içgüdü vermiş ise biz onun esiriyiz.(...) Âlemin düzeni bu ikiyüzlülük komedyası üzerine kurulmuştur. Bütün yüzler başka, içler başkadır." (s.310-311)

Avnussalah, yazarın toplum düzenine ve insana yönelik fikirlerinin ifadesi için tasarlanmış bir araçtır. Okur, roman boyunca, onun şantajlarını, dolandırıcılıklarını ve hırsızlıklarını izler, bu eylemlerle ilgili yaptığı açıklamaları okur. Hareket tarzının bir insan olarak üzerinde bıraktığı vicdani ve düşünsel boyuta kesinlikle değinilmez. Avnussalah, kendi tabiriyle söylersek, yazar tarafından rolünü oynamak ve tiradını yapmak üzere, dekoru da yine yazar tarafından tertiplenmiş bir sahneye gönderilen "içinden kurulan zembekli [bir] bebeğe"(s.310) benzer.

Yazarın kurguladığı böylesi olumsuz bir toplumsal düzende, aslında, olumladığı bir tiptir Avnussalah. Toplumsal yapının hırsızlık, çalıp çırpma ve adaletsizlik üzerine kurulu olduğu bu düzende, insanın iyi olamayacağı tezini, natüralist bir bakış açısıyla işlemeye çalışır. Avnussalah, şantaj amacıyla hayatlarına dâhil olduğu dışardan namuslu ve mazbut görünen insanların özel yaşamlarındaki yozlukları bize gösterir, bu yollu hareket etmesine gerekçe gösterdiği bu yozlaşmış toplumun bireylerinin gerçek yüzlerini gördükçe, kimi zaman, ortaklarıyla beraber şaşırıktan kendini alamaz. Söz gelimi, şantaj amacıyla yöneldikleri Nasih Bey, onlardan daha ahlaqsız ve musibet bir tip çıkar. Kendisine gönderilen şantaj mektubundan sonra, bu kez Nasih Bey, Avnussalah ve arkadaşlarına şantaj mektupları gönderir. Fazıla Hanım, kocasını aldatır, aşığının kendisini kocasından satın alma hadisesini, kurtulmak için bir vesile görecekten denli rezil bir kadındır. Habibullah Efendi denen zengin bir şahıs, başkasından hamile kalan bir kadınla evlenmeyi ve kadının cinsel arzularını başka bir erkek üzerinden tatmin etmesini kabullenir. Nedim Bey, aşığı Şevkiye'nin kocasını, elbirliğiyle zehirler; kasasını soyduktan sonra da kayıplara karışır... Romandaki ahlaqsızlıklar komedyasından verdiğimiz bu birkaç örnek, yazarın Avnussalah'ın yaptıklarını haklı göstermek için gözler önüne serdiği genel manzaradan parçalardır. Bu yüzden roman boyunca Avnussalah'ın yaptığı bütün utanmazlık ve aymazlıklarını mazur göstermeye çalışır yazar. Tabii bunu da yine bir tip olarak çizdiği kahramanı üzerinden yapar: "Çaldım, dolandırdım, sağdan soldan sızdırdım. Karşıma hiç davacı çıkmadı. Çünkü yere

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

vurduklarım benden suçlu mahkeme kaçınılıydı. Yakalarını adalete teslim etmeden beni ele vermezlerdi.” (s.320)

Taşıdığı bu özelliklerle Avnussalah, olay örgüsünün şekillenmesinde etkin bir rol oynayan ve yazarın işlemeye çalıştığı temanın taşıyıcısı olan başlıca tematik güçtür. Avnussalah bahsini Moran’la bitirelim:

“Romanın asıl kahramanı, çetenin başı Avnusselâh (...) toplumda dönen dolapları bilen düzenbaz, utanmaz, kurnaz bir tilkidir. Dolandırıcılık, sahtekârlık ve şantajlarla servet yapar. Avnusselâh iğrenç bir adamdır ama Gürpınar onun da elde ettiklerini yanına kâr bırakır, çünkü Avnusselâh kötülüğünü, hırsız olduğunu inkâr etmez ve bu bakımdan, Gürpınar’a göre yine namussuzlukla para kazanmış, işini kanuna uydurmuş ikiyüzlü zenginlerden daha dürüsttür” (2002, 119).

3.1.1.2. Ali Safder

“Sekiz matbaadan kovulmuş bir ahlaksız”(s.31) olan Ali Safder, deyiş yerindeyse, Avnussalah’ın sağ koludur. Şantaj, dolandırıcılık, hırsızlık amaçlı girilen bütün işlerde Avnussalah’a yardım eder. Avnussalah tarafından sıkça ifade edilen hayat felsefesini sonuna kadar benimsemiştir. Ona göre, “Şimdi dünyanın en akıllı adamı en çok dolandırandır.”(s.75) Girilen işlerde o, fikrin icracısı konumundadır. Yazarın insan ve toplum tahayyülü gereği o da kirli işlere bulaşmaktan çekinmez ve buna sebep olarak toplumdaki genel bozukluğu gösterir. Avnussalah’ın gölgesi gibidir. Avnussalah’a göre olay örgüsü içerisinde daha edilgendir. Ali Safder, gerek düşünceleri gerekse de hareket tarzıyla, H. Rahmi’nin roman üzerinden vermeyi amaçladığı mesajların taşıyıcısı olduğu için bir tiptir. Çünkü, onun ahlaksızlık ve düzenbazlığından maada kendisiyle ilgili bir fikir edinemeyiz.

3.1.1.3. Sudurî

Avnussalah ve Ali Safder’in kurdukları “Yaralı Gönülleri Teselli Rehabilitasyon Merkezi”nin, deyiş yerindeyse, çakma doktoru. Diploma alamadan mektepten kovulan bir “gebeş”tir. Başlıca mahareti çocuk düşürmektir. “Paraları tamamiyle bitirmiş bir mirasyedi komedyeni halinde”yken(s.165) Avnussalah tarafından uydurulan sahte bir tıp fakültesi diplomasının arkasına sığınarak, rehabilitasyon merkezine gelen hasta ve muzdarip insanlara yapılan şantajlara alet ve ortak olur. Romandaki utanmaz kadrosunun mümtaz tiplerinden biridir. Romandaki işleviyle, tematik güç olarak değerlendirdiğimiz şahıs kadrosunun tiplerinden biridir o da.

3.1.1.4. Mestnaz Hanım

Yenibahçeli Binlik Mestnaz Hanım, iyi zamanlarında postu pahalıya satmış, vaktiyle adı çok geçmiş yüksek bir fahişe, şimdi ise altmışlık eski bir oturak olarak anlatıcı tarafından tasvir edilir. (s.236) Başlıca özelliği ikiyüzlülüğüdür. Aile dramlarına dâhil olarak yaşanan sorunları çözme vaadiyle insanları dolandıran bir tiptir. “Çıktığı sahenin havasına göre güler, güldürür.”(s.236) Bir kürtaj vakası vesilesiyle rehabilitasyon merkezindeki utanmazlar çetesine dahil olur. Afif isimli bir uyanığın gayrı meşru yollardan gebe bıraktığı bir kızı, Habibullah isimli yaşlı bir zengine kız oğlan kız olarak yamamak için rehabilitasyon merkezindekilere kürtaj yapmalarını ve karşılığında para önerir. Romanın son bölümlerinde arz-ı endam eden bu tip, olay örgüsünün son bölümlerinde doğrudan etkili olur. Yazarın, çizmeye çalıştığı ahlaksız insan tipolojisinin ibretlik örneklerindedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

3.1.1.5. Kene Şahap

Birçok gazetenin adına, muhtelif vilayetlerden yazdığı aboneleri dolandıran, ustalıklı vurgunlarla daha nice paralar kazanan yapışkan bir cingöz olan Şahap, gerçekten lakabına yaraşır ölçüde hareket eder. “Kene Şahap bir elinde kalem öbüründe not defteri bal alacağı çiçeğe bir kere yapıştı mı bütün özünü emmedikçe bırakma[yan]”(s.236) bir tiptir. Mestnaz Hanım'ın çıkar sağlamak için giriştiği tezgâhın iç yüzünü öğrenmek ve bu tezgâha ortak olarak kendi payına düşeni kapmak için olmadık yollara başvurur. Deyim yerindeyse bir avcı köpeği gibi iz sürer. En sonunda amacına ulaşır Mestnaz Hanım ve namus fakiri ortağı Afif'ten şantaj yoluyla para sızdırmak ister. Tıpkı Avnussalah gibi o da, engin bir hayat felsefesine sahiptir. Kısakvrak yakaladığı Mestnaz Hanım ve şerikine dünyanın genel ahvali ve toplumsal adaletsizlik hakkında uzun uzadıya nutuk atar. Berna Moran'a göre yazarın komünist fikirlerini onun ağzından dinleriz:

“Şahap dünyadaki insanların ancak onda birinin acıktıkları vakit karın doyurabildiklerini, açlığın çaresini yine açların bulacağını, ama bu haksız düzene bir çare bulununcaya kadar da fakirlerin paralarını soymak için her türlü yola başvuracaklarını söyleyerek uzun uzun konuşur” (2002, 119).

Bu şekilde hem kendi davranış tarzını haklı göstermeye çalışır hem de yazarın roman düzleminde ifade etmeye çalıştığı amaca hizmet eder. Kene Şahap'ın da, yazarın savunduğu dünya görüşü doğrultusunda hareket ettiği için vakanın şekillenmesine hizmet eden bir tematik güç olduğunu söyleyememiz mümkün.

3.1.2. Karşıt Güç Olarak Yer Alan Tipler

Bir romanda, “çatışmanın olabilmesi, vaka zincirinin düğümlenmesi için birinci derecedeki kahramanla temsil edilen tematik gücün karşısında bir hasıma ihtiyaç duyulur. Tematik gücün gelişmesine mani olan bu güce Souriau karşıt güç adını vermektedir (Aktaş 2000, 138).

Toplumsal adalet konusunu, başka romanlarında da işlediğini bildiğimiz Hüseyin Rahmi, bu romanında da; yasalar yoluyla çalıp çırpan, yoksulu sömüren, işlediği bütün düzenbazlıklara rağmen namuslu görünmeye çalışan zengin kesimleri hedef tahtasına oturtur. “Sevimli delikanlılar” dediği Avnussalah ve avanesi nev'inden tipleri, surette namuslu ve fakat sirette namussuz insanlara musallat eder. Bu özellikte insanların romanda bini bir paradır. Avnussalah gibilerin hedefindeki insanlardır bunlar. Yazarın düşüncelerini temsil eden tiplerle, roman boyunca bir mücadele içinde yer aldıkları için bu kişilerin romanın yapısı içerisinde birer karşıt güç olduklarını söyleyebiliriz.

3.1.2.1. Nedim Bey

Karaköy'de Torosoğlu İşhanı'nda, Teshilat İdaresi adı altında bir yazıhanesi olan Nedim Bey, çeşitli dalavereler çeviren bir düzenbazdır. Etraşzade Muhip Paşa isimli yatalak hasta bir zengin genç karısı Şevkiye Hanım'ın aşığıdır. Şevkiye Hanım'la birlikte Muhip Paşa'yı zehirleyerek servetine sahip olma planları yapmaktadır. Görünüşte saygın bir kişi olsa da çeşitli hile ve düzenlerle kendi halinde ama zengin insanların namusuna ve parasına göz diken bir ahlaksızdır. Yazarın, acemice bir tesadüfle Avnussalah ve Ali Safder'in ağına düşürdüğü bu tip, onların beklediğinden daha çetin cevizdir. Muhip Paşa'nın parasını, karısının yardımıyla çalar; kendisine yapılan şantajlara kolayca kanmaz ve Avnussalah'a daha fazlasını vadettiği halde küçük bir parayla sıvışarak kayıplara karışır. Yazar, bu tip yoluyla bir taraftan sevgiyle yaklaştığı roman kişilerinin çevirdiği dalavereleri haklı göstermeye çalışırken diğer taraftan da olumsuz olarak çizdiği toplumsal yapının bir numunesini sunar.

3.1.2.2. Cabir Bey

Evli bir kadınla yasak aşk yaşayan surette namuslu tiplerden bir diğeridir. Evli Fazıla Hanım'la birlikte kaçma planları yaparlar. Kaçamak aşk yaşadığı kadını, kocasından belli bir para

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

karşılığında satın alabileceğini düşünecek kadar alçalmış bir adamdır. Aşığı'nın kocası, yanında çalışan, kendi halinde namuslu fakat pasif bir tip olan Kadir Bey'dir. Neticede bu meşum olay, Kadir Bey'in durumu öğrenmesi ve silaha sarılmasıyla tatsız bir şekilde son bulur. Bu yoz ilişki ağına mutad olduğu üzere şantaj yoluyla dâhil olarak kazanç sağlamaya çalışan Avnussalah, canını zor kurtarır. Cabir Bey de sahip olduğu bu özelliklerle romandaki karşıt gücü temsil eden olumsuz bir tiptir.

3.1.2.3. Nasih

Karısı Letafet Hanım'ın, erkeklik vazifesini yerine getiremiyor diyerek şikayet ettiği kocasıdır. Tahir isimli bir çocuğu cinsel yönden istismar ettiği yolunda ciddi söylentiler vardır. Avnussalah ve Ali Safder, bu söylentiye kullanarak ona şantaj yaparlar ama yaptıklarına pişman olurlar. Bu kez o, rehabilitasyon merkezine şantaj içerikli mektuplar yazar. İyiden iyiye tedirginlik verdiği bir anda da, yine yazar tarafından kotarılmış hoş bir tesadüfle, bıçaklanarak öldürülür. Yazarınca, romandaki tematik gücün karşısında konumlandırılan karşıt gücün mümtaz bir örneği dir Nasih da.

3.1.2.4. Afif Bey

Romandaki bir diğer olumsuz tip de Afif'tir. Görünüşte tam bir beyefendi olsa da, genç bir kızı gebe bırakır. Ardından kürtaj yaptırıp, kız oğlan kız diye Habibullah isimli zengin bir adamla evlendirebilmek için Mestinaz Hanım'la bir tezgâh düzenlerler. Amacı, bu kız yoluyla Habibullah'tan yüklü bir para koparabilmektir. Genç kızı evlendirdikten sonra, onunla cinsi münasebete devam etmekte beis göremeyecek kadar da ahlaksız bir tiptir.

3.1.2.5. Habibullah

Habibullah Bey, yarı Fransızlaşmış çok modern bir adamdır. Yazara göre, genç erkeklerin evlenmezden önceki kaçamakları nasıl hoş görülyorsa, o da genç kızların bu kaçamaklarını hoş görecektir ölçüde yoz bir tiptir. "Kendi bakır olmayan bir erkek bu sağlamlığı bir kızdan ne hakla isteyebilir?"(s.299) yollu düşünebilecek kadar "karnı geniş" bir zattır. Neticede kendisine yamanmaya çalışılan genç kızı gebe haliyle kabul ettiği gibi, kızın, yaşından dolayı kendisinin karşılayamayacağını düşündüğü ihtiyaçlarını da başkasıyla gidermesini kabul eder.

3.1.3. Arzu Edilen veya Korku Duyulan Nesne

Romanda, ulaşılmak istenen ve arzulanan başlıca varlığın para olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Avnussalah ve hempalarının başlıca amacı, toplumun bozuk düzenini değiştirmek değildir. Onlar da bu bozuk düzende, inandıkları hayat görüşü doğrultusunda parsa kapmanın uğraşı içerisinde dirler. Roman boyunca yaşanan olayların hemen neredeyse tek bir sebebi vardır: Para kazanmak ve içinde bulunulan sefaletten kurtulmak. Bu amaçla, Avnussalah ve arkadaşları, tabir caizse, ağlarına düşürdükleri insanlara türlü şantajlar yaparlar, müstehcen içerikli hikâyeler yazarak gazetelere pazarlamaya çalışırlar, daha fazla kazanmak için rağbet gören hikâyenin filmini çekerler, bununla da yetinmezler: Av olarak gördüğü düşkün zenginleri ağlarına düşürebilmek için rehabilitasyon merkezi kurarlar. Tüm bu uğraşlar, para kazanmak ve zengin olmak içindir. Nitekim romanın sonunda, Avnussalah, amaçlanan bu değere ulaşır ve zengin olur. O, artık, kurduğu rehabilitasyon merkezinde, toplumun her kesiminden insanlara sosyal meselelerle ilgili konferanslar veren önemli ve saygın bir insandır.

3.1.4. Yönlendirici Güç

Romandaki vakanın şekillenmesinde etkili olan şahıs veya varlıklar yönlendirici güç olarak değerlendirilir. Yönlendirici vasa sahip kişi veya varlıklar, itibari bir eserde, tematik ve karşı güçlerin bir araya gelmesine zemin hazırlayarak dramatik vaziyetin zuhurunda rol oynarlar. Bu

bağlamda, romanın ilk bölümlerinde Avnussalah ve Ali Safder'in çaldıkları pardösülerden çıkan mektuplar, onları birer karşı güç olarak değerlendirebileceğimiz tiplerle ilişki içerisine soktuğu için birer yönlendirici güç olarak değerlendirilebilirler. Aynı şekilde, "Yaralı Gönülleri Teselli Mecmuası"na gelen okur mektupları, rehabilitasyon merkezine gelerek dertlerini anlatan Letafet Hanım, kürtaj teklifiyle gelen Mestnaz gibi tipler de olay örgüsündeki işlevleri itibariyle birer yönlendirici güçtürler.

3.1.5. Alıcı Güç

Meydana gelen bir vakanın sonucunun, başkişi/kişilerin yanı sıra etkilediği şahıslar alıcı güç olarak değerlendirilir. Romanın tematik gücünü temsil eden tiplerin, kendileri için olduğu kadar endişe duydukları kişi veya kişilerin bu çerçevede alıcı güç/güçler olduklarını söyleyebiliriz (Aktaş 2000, 139). Rehabilitasyon merkezine gelen Sahire ve Saffet isimli evli çift, aşırı geçimsizliklerinden kaynaklanan ihmal sonucu çocuklarının ölümüne sebep olmuşlardır. Bunun vicdan azabıyla rehabilitasyon merkezine gelerek Avnussalah'tan yardım isterler. Rehabilitasyon merkezine gelenleri soymayı ve onlara şantaj yapmayı adet edinen Avnussalah bu trajik ve üzücü durumdan çok etkilenir. Bu yüzden, evli çiftten para talebinde bulunmadığı gibi onlara bütün iyi niyetiyle telkinde bulunur. Avnussalah, bu yaklaşımıyla genç çifti tekrar barıştırıp hayata bağlamayı amaçladığı gibi, onların vasıtasıyla rehabilitasyon merkezinin reklamını yapmayı da amaçlar. Aslında başkişi bu olayda hem kendisini hem de evli çifti düşünmüştür. Olay örgüsüne böyle bir ilgiyle bağlandıkları için bu tipler, alıcı güç olarak değerlendirilebilir.

3.1.6. Yardımcı Güçler

Başkişi veya kişilerin olay örgüsü çerçevesinde giriştikleri eylemlere, üstlendikleri görevlerle zemin hazırlayan kişiler, yardımcı güçler olarak değerlendirilir. Ali Safder, Suduri ve Mestnaz gibi tipler, her ne kadar olay örgüsünün şekillenmesinde etkili birer güç olsalar da, aynı zamanda romanın başkişisi olarak değerlendirdiğimiz Avnussalah'a çevirdiği dalaverelerde yardımcı oldukları için birer yardımcı güç olarak değerlendirilebilir. Söz gelimi, Avnussalah, Ali Safder'in tedarik ettiği beş lira sayesinde lokantadan pardösüleri çalabilir. Muhip Paşa'nın hazinesine ulaşmak için girdiği mahzene Nedim Bey'in bir adamı tarafından kilitlenince yine Ali Safder tarafından kurtarılır. Nedim Bey'e yapılacak şantajın bir parçası olan mektuplara, Ali Safder aracılığıyla ulaşır. Ali Safder'in yönlendirmesiyle, rehabilitasyon merkezini açar. Sudurî, yarım yamalak tıp tahsili ve kürtaj konusundaki tecrübesiyle rehabilitasyon merkezinin açılmasına yardımcı olur. Mestnaz Hanım sayesinde şantaj yapabileceği yeni bir olaya dâhil olur.

3.2. Yazarın Sözüünü Emanet Ettiği Şahıslar

Hüseyin Rahmi, romanlarında söylemek istediği her şeyi, kurgusal düzlem üzerinde konumlandığı roman kişilerinin ağzından dile getirmiştir. Bu hususa yeterince değindiğimiz için hatırlatmakla yetinelim. Yazar, toplumsal adaletsizlik, kadın-erkek eşitsizliği, yasak aşk ilişkileri gibi konulardaki fikirlerini Avnussalah, Ali Safder, Mestnaz, Kene Şahap ve Növber Hanım gibi tipler üzerinden dillendirir. Bu tipler yoluyla, başka romanlarında da ifade ettiği "yüksek felsefeyi" halka aşlamaya çalışır. Romanda, yazar, Avnussalah üzerinden daha ziyade toplumsal adaletsizlik, yozlaşma, gelir dağılımındaki eşitsizlik ve hayata hâkim olan vahşi düzenle ilgili fikirlerini ifade eder. Nitekim romanın son kısmında Avnussalah'ın toplumun her kesiminden insanlara açık konferansta söyledikleri, roman boyunca yaptıklarının ve söylediklerinin genel bir değerlendirmesi gibidir. Ali Safder, Mestnaz ve Kene Şahap tipleri de yazarın, aynı minval üzere fikirlerini dillendiren ikinci derecedeki sözcülerdir diyebiliriz. Söylem ve eylemleriyle Avnussalah'ın kopyası tiplerdir bunlar. Romanın sonunda verilen iki konferanstan ilki, feminist avukat Növber Hanım'a aittir ki, onun romandaki tek ve temel işlevi yazarın kadın-erkek ilişkileri konusundaki fikirlerini dile getirmektir. Zaten Növber Hanım, olay örgüsü içerisinde yer almayan ve yazarın şıpmışı bir müdahaleyle romanın sonuna iliştiirdiği bir tiptir. Yazarın bu yaklaşımı, *Utanmaz*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Adam romanındaki kişileri niçin birer tip olarak değerlendirmemiz gerektiğine biraz daha açıklık kazandırır.³

3.3. Dekoratif Unsur Durumundaki Şahıslar

Utanmaz Adam'da, olay örgüsü içerisinde işlevsel bir rolü olmayan, sadece yazarın oluşturmaya çalıştığı toplumsal dokuyu, mahalli atmosferi aksettiren, böylelikle "vaka parçasına ait tablonun gözler önünde daha iyi tecessüm etmesine hizmet eden şahıslar da vardır" (Aktaş 2000, 142). W. J. Harwey'in fon karakterler olarak adlandırdığı bu şahıslar, "sadece, romandaki yapıyı işleten çarkların dişleri gibidirler. Bu karakterler, romandaki olayları yorumlayan bir koro gibi görev yapabilirler.(...) [R]oman başkişisinin içinde yaşadığı sosyal ortamı somut bir şekilde sunmaya yararlar" (Stevick 2004, 173). Hüseyin Rahmi, olay örgüsünün teşekkülünde rol oynayan tiplere ve onların yaşadığı toplumsal yapıya inandırıcılık kazandırabilmek için dekoratif unsur olarak nitelenebilecek şahıslardan ziyadesiyle faydalanmıştır. Sokağı edebiyatımıza sokması yönündeki değerlendirmelerin temelinde de dekoratif şahısları romanlarında başarıyla kullanabilmesi yatar. Dolayısıyla, romanda yaratılan sosyal ortamın inandırıcılık kazanmasında dekoratif unsurların önemli bir işlev yüklediği söylenebilir. Ailesiyle birlikte oturduğu muhitin yaşadığı sefalet ve açlık, Avnussalah'ın aile bireyleri ve komşuları üzerinden daha bir anlaşılır hale gelir. Böylelikle onun giriştiği dalaverelere de bir haklılık kazandırır. Babası Hayrullah Efendi, Annesi Fevziye Hanım, Necip ve Şükriye isimli kardeşleri, Atıf Efendi, kedisi tavşan niyetine yenen komşu Hürmüz Hanım, Safinaz gibi tipler Avnussalah'ın aile muhitini oluşturan dekoratif şahıslardır. "Karanlıkta Neler Oluyor?" isimli hikâye üzerine mahalle kahvehanesinde yorum yapan Hacı İsmail, elektrikçi Münir, kahvehane ediplerinden Gülşen Bey, mütekait İzzet Sabri Efendi, kopuk, sarhoş, İshak Baba, şamandıra Salih gibi ortaoyunundan fırlamış izlenimi veren tipler, romandaki sosyal gerçekliğin oluşmasına hizmet eden dekoratif unsurlardır. Dekoratif düzeydeki bu tiplerin, söyledikleriyle, yazarın ifade etmeye çalıştığı toplumsal yapıya ışık düşürmeleri dikkate şayandır.

Sonuç

Hüseyin Rahmi Gürpınar, Tanzimat edebiyatının II. dönemiyle Servet-i Fünûn edebiyatının yavaş yavaş filizlenmeye başladığı bir ortamda yazı hayatına adım atmıştır. Sanatkârane roman tarzını topluma uzak görerek Ahmet Mithat'ın açtığı popüler roman tarzına sonuna kadar bağlı kalsa da, topluma aşlamak istediği fikirlerin niteliği bakımından selefinden farklı bir tutum sergilemiştir. Ahmet Mithat'ın İslami dünya görüşü ve gelenekten beslenen fikirlerinin tersine o, Batı'nın rasyonel düşünce sistemini insan ve toplum ölçeğinde yerleştirme çabası içinde olmuştur. Roman türünü, okurlarına aşlamak istediği "yüksek felsefe"nin bir aracı olarak kullanmıştır. Roman yazma konusundaki didaktik/normatif tavrı, onun romanlarının şahıs kadrosunun niteliğini de doğrudan etkilemiştir. Toplumsal adalet, yozlaşma, ahlaksızlık, kadın-erkek eşitliği gibi konulardaki fikirlerin aktarımı başlıca gaye olunca, romanlarındaki şahıs kadrosu da insani gerçekliklerinden uzaklaşarak kurgu düzleminde birer karakter olarak yer alabilmekten ziyade, ancak tip düzeyinde varlık gösterebilmiştir.

Sosyal adaletsizlik ve toplumsal yozlaşma temalarını odağa aldığı *Utanmaz Adam* romanında Hüseyin Rahmi, yasaları paravan niyetine kullanarak çalıp çırpan, fakir insanları sömüren, işlediği bütün bu ahlaksızlıklara karşın dürüst ve namuslu görünmeye çalışan insanları hedef tahtasına oturtmuş, tabir caizse, maskelerini düşürmeye çalışmıştır. Bunu gerçekleştirmek

³Avnussalah ve Növber Hanımı, bu yönleriyle, daha ziyade, romandaki anlatma problemi çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Ancak, bu yazı, şahıs kadrosu ekseninde tip ve karakter ayrımı üzerine temellendirilmeye çalışıldığı için işaret etmekle yetinilecektir.

için de, “sevimli delikanlılar”(Moran 2002, 119) diye nitelediği Avnussalah ve şürekâsını bu insanlara musallat etmiştir. Toplumsal ve bireysel yozlaşma fikrini odağa aldığı bu romanda, temeli bozuk bir toplumda insanın da iyi olamayacağını ve yaşamak için her yolu mübah görebileceğini, naturalist ve realist bir tutumla sorunsallaştırmaya çalışmıştır. Romanda kötücül bir insan ve toplum tahayyülünün hâkim olduğu söylenebilir. Sorunsallaştırdığı temalara içkin fikirlerini ifade etmek için de kendi sözcülüğünü yapacak bir şahıs kadrosundan yararlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yarattığı roman kişileri de, doğal olarak ancak birer tip olma vasfıyla romanda yer alabilmişlerdir. Avnussalah başta olmak üzere, romandaki tematik gücü temsil eden diğer tiplerin toplumsal yozlaşma konusunda ifade ettikleri ve yaşadıkları birbirine çok benzer. Karbon kâğıdıyla çoğaltılmış sanısı uyandıracak kadar bir örnektir romandaki kişiler. İç dünyasıyla, bireysel hayatıyla yer almaz romandaki hiçbir kişi. Peş peşe yaşanan vakalar içerisinde onları hep aynı anlayış doğrultusunda hareket ederken görürüz. Yaşadıkları onca şeye rağmen roman kişilerinin, bir karakterde olabilecek düşünsel bir kırılma ya da değişme yaşadıklarını söyleyemeyiz. Dolayısıyla, *Utanmaz Adam* romanındaki kişiler, yazarın insan ve topluma değgin fikirlerini kurgu düzleminde ifade eden birer araç olmaktan öteye geçemedikleri için tip olarak değerlendirilmeyi fazlasıyla hak ederler. Çünkü onların başlıca görevi, bireysel ve toplumsal düzeydeki bir ahlaki yozlaşmadan malûl halka, yazarın “yüksek felsefesi”ni ulaştırmaktır.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ Şerif(2000). Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Ankara: Akçağ, 5. Baskı.
- BOYNUKARA Hasan(2010). Karakter ve Tip, HECE(Türk Romanı Özel Sayısı).
- ÇİFTLİKÇİ Ramazan(2000). Türk Romanında Tip ve Karakter Problemi, Yedi İklim, Haziran.
- GÖÇGÜN Önder(1993). Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu, Kültür Bakanlığı Yay.
- GÜRPINAR Hüseyin Rahmi(1984). Utanmaz adam, İstanbul: Atlas Kitabevi, 6. Baskı.
- _____ (1997). Mürebbiye, İstanbul: Özgür Yay., 12. Basım.
- KAPLAN Mehmet (2011). Türk Edebiyatı Üzerine Arşatırmalar-3(Tip Tahlilleri), İstanbul: Dergâh Yay., 8. Baskı.
- MORAN Berna(2002). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-1, İstanbul: İletişim Yay., 11. Baskı.
- NACİ Fethi(2010). Yüz yılın 100 Türk Romanı, İstanbul: İş Bankası Kültür Yay., 6. Baskı.
- ÖZTÜRK Nurettin(2006). Edebî ve Sosyal Boyutuyla Modern Türk Edebiyatında Tipler, Türk Edebiyatı Tarihi, C.3, s.441-467.
- PHİLİP Stevick(2004). Roman Teorisi, Ankara: Akçağ Yay., 2. Baskı.
- SAMİ N. Özerdim(1979). Hüseyin Rahmi Gürpınar Maddesi,Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 3, Dergâh Yay., s. 423-426.
- TANPINAR Ahmet Hamdi(2007). Edebiyat Üzerine Makaleler, İstanbul: Dergâh Yay., 8. Baskı.
- TEKİN Mehmet(2003). Roman Sanatı(Romanın Unsurları)-1, İstanbul: Ötüken Yay., 3. Basım.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

